

Hər bir səs əhəmiyyət kəsb edir

Amma hər şey eyni səviyyədədirmi?

Mövzu:	Vətəndaşlıq, demokratiya
Yaş səviyyəsi:	10-13 yaş
Mürəkkəblilik səviyyəsi:	3-ci səviyyə
Dərsin müddəti:	2×60 dəqiqə
İştirakçıların sayı:	10-30
Oyunun növü:	müzakirə, planlaşdırma, imitasiya
Xülasə:	Uşaqlar qərar qəbul etməyin demokratik yollarını hazırlayır və plana uyğun səsvermə oyunu həyata keçirirlər.
Tapşırıqlar:	<ul style="list-style-type: none">• Demokratik və ədalətli seçkilərin mənalərini dərk etmək.• Ədalətli seçkilərin təşkilini təcrübədən keçirmək.• Demokratik səsvermənin mexanizmini öyrənmək.• Vətəndaşların iştirakının əhəmiyyətini başa düşmək.
Hazırlıq:	<ul style="list-style-type: none">• Hər qrup üçün situasiya vərəqinin surətini çıxarmaq.• Rolları əks etdirən kartların surətini kəşib hazırlamaq.
Resurslar:	<ul style="list-style-type: none">• Hər qrup üçün situasiyanı əks etdirən iş vərəqi.• Səsvermə üçün vərəq və qələm.

Təlimat

Məşğələ 1.

1. Uşaqlara başa salın ki, Ümumdünya insan hüquqları Bəyannaməsi hər bir insana zəmanət verir ki, “o, öz ölkəsinin idarə olunmasında iştirak etmək üçün ya vəzifəyə seçilə bilər, ya da onun maraqlarını müdafiə edən nümayəndə seçə bilər” və “hökumət mütəmadi olaraq ədalətli və gizli səsvermə ilə seçilməlidir” (maddə 21. uyğunlaşdırılmış variant).

Bunların mənasını izah etməyi uşaqlardan xahiş edin:

- a. “Ədalətli” seçkilər nədir?
- b. Niyə səsvermə gizli olmalıdır?
- c. Kim səsvermə hüququna malikdir?
- d. “Sizin səlahiyyətli nümayəndəniz” nə deməkdir?

e. Onun hansı vəzifələri vardır?

f. Milli səviyyədə sizin rayonun sakinlərini kim təmsil edir? Bəs yerli səviyyədə?

2. Baxmayaraq ki uşaqlar 18 yaşına çatanaqədək səsvermə hüququna malik deyillər, onlar həyatlarında bəzi məsələləri həll etmək üçün müxtəlif formalarda seçkilərdə iştirak edə bilirlər. Uşaqlardan xahiş edin ki, onlar özlərinin seçki imkanlarını müzakirə etsinlər:

a. Siz özünüzün iştirak etdiyiniz hər hansı bir məsələnin müzakirəsi və ya səs vermə situasiyalarına dair misallar gətirə bilərsinizmi?

b. Bu, ədalətli qərar idimi? Yaxud ədalətli seçki idimi?

c. O, gizli keçirilmişdi?

d. Kim səs vermək, kim qərar qəbul etmək imkanı əldə etmişdi?

e. Hansı mövzu əsasında səsvermənin keçirilməsini kim müəyyənləşdirmişdi?

3. Uşaqlara başa salın ki, bu oyunda onlar qərar qəbul etmək üçün demokratik üsullar işləyib hazırlamaladırlar. Bunun üçün uşaqları 5-6 nəfərdən ibarət cüt sayda qruplara ayırın. Hər qrupa situasiya vərəqi paylayın və ən azı iki qrupun eyni bir situasiya üzərində işləmələrini təmin edin. Siz "D" situasiyası üzərində işləmək üçün iki qrup ayırmalısınız, bu situasiya sonra təqdim ediləcəkdir. Səhifənin aşağısındakı sualları qeyd edin, oradakı tanış olmayan anlayışları izah edin.

a. Alternativ tapşırıq: 5-ci addımda baxılan danışiq prosesinin və eyni bir situasiyanın müxtəlif yollarla həllinin mümkünlüyünü vurğulamaq üçün bütün qruplara "E" situasiyasını paylaya bilərsiniz.

4. Kiçik qruplarda planlaşdırma aparmaq üçün uşaqlara 10-15 dəq. vaxt verin. Sonra hər qrupdan onların situasiyasını və problemin həlli üçün hazırladıqları üsulları izah etməyi xahiş edin. "D" situasiyasını sonda müzakirə edin. Hər bir təqdimatdan sonra konstruktiv təhlil aparmağı digər uşaqlardan xahiş edin:

a. Səsvermə demokratik şəraitdə həyata keçirilirdi?

b. Hər kəsin öz seçim etmək imkanı vardı mı?

c. Bu, ədalətli idimi?

d. Səsvermə gizli keçirildi?

e. Kimə və nəyə səs verdiklərini bütün seçicilər bilirdi?

5. Bütün situasiyalar təqdim olunduqdan sonra uşaqlardan "D" situasiyasına diqqət yetirmələrini xahiş edin. Bu situasiyanı həll etmək üçün onların seçkilər oyununu keçirəcəklərini başa salın. Lakin bunun üçün müzakirə zamanı onlar vahid plana gəlməlidirlər. Onlardan xahiş edin ki, "E" situasiyası üçün hazırlanmış müxtəlif planları müqayisə etsinlər:

a. Planlar nə ilə oxşardır? Seçki oyunu zamanı bu vahid plandan istifadə edəcəyikmi?

b. Planlar nə ilə fərqlənir? Hansı ideya daha yaxşıdır? Hansı ideyanı biz tətbiq edəcəyik?

6. Uşaqlar vahid plan haqqında razılığa gəldikdən sonra onların qərarlarını iri plakatlarda yazın və aşağıdakı sualları verməklə müzakirə edin:

a. "D" situasinya üçün sizin yeni planınızda hansı çatışmamazlıqlar var?

b. Siz necə düşünürsünüz, bu, demokratik olacaqmı?

Məşğələ 2.

1. Uşaqlara 1-ci məşğələ və "D" situasinyandakı faktları xatırladın. Birinci məşğələ zamanı işlənmiş planı yenidən nəzərdən keçirin və "D" situasinya üçün seçkilər oyununda bunu necə tətbiq edəcəyinizi izah edin.

2. Uşaqlara rollar əks olunmuş kartoçkaları paylayın və oyunun qaydalarını izah edin:

a. Seçkilər üçün məsul şəxs 3 nəfər nümayəndədən öz fikirlərini təqdim etməyi xahiş edir.

b. Seçkilər üçün məsul şəxs dinləyicilərdən suallar verməyi, öz fikirlərini bildirməyi xahiş edir.

c. Seçkilər üçün məsul şəxs bundan sonra hamının səsverməyə hazır olub-olmadığını soruşur, plana əsasən qrupun qalib gəlməsi üçün nə etmək lazım gəldiyini izah edir (məsələn, sadə səs çoxluğu, proporsional səs çoxluğu).

d. Səsvermə üzrə rəsmi şəxs qrupun planına əsasən hamının səs verməsini xahiş edir. Səsvermə və seçkilər üzrə məsul olan şəxslər birgə səsləri toplayıb sayacaqlar.

e. Səsvermə üzrə rəsmi şəxs səsvermənin nəticələrini elan edir. Seçkilər baş tutduğu halda, seçkilər üzrə məsul şəxs qrupun qərarını elan edir. Seçkilər baş tutmadığı halda məsul şəxs seçkilərin təkrar keçirilməsini elan edir.

f. Seçkilərin təkrar mərhələsində səsvermə üzrə rəsmi şəxs yeni seçki bülletenlərini hazırlayır və "e" addımından davam edir.

Təhlil və qiymətləndirmə

1. Aşağıdakı sualları verməklə oyunu təhlil edin:

a. Sizin fikrinizcə, oyunda ədalətli və demokratik səsvermə oldumu?

b. Real həyatda baş verən hadisələri bu oyunda görə bildinizmi?

c. Adətən bu cür qərarlar necə qəbul olunur? Uşaqlarda öz fikirlərini söyləmək və seçimlərini etmək imkanı varmı?

d. Elə qərarlar varmı ki, onları yalnız böyüklər qəbul edə bilərlər?

e. Sizin qrupda verdiyiniz qərarlar demokratik yolla qəbul olunur? Niyə “yox” və niyə “hə”?

f. Siz qrupda qərarların demokratik yolla qəbul olunması üçün nə edə bilərsiniz?

2. Bu sualları verməklə oyunu insan hüquqları ilə əlaqələndirin.

a. “İdarəetmə” dedikdə biz nəyi nəzərdə tuturuq?

b. Sizin yaşadığınız rayonda hansı vəzifələrə səsvermə yolu ilə seçilirlər? Bəs ölkədə necə?

c. Seçkili vəzifələrdən başqa insanlar daha hansı yollarla idarəçilikdə iştirak edə bilərlər?

d. Siz öz ölkənizdə hansı yaşdan səsvermədə iştirak edə bilərsiniz?

e. Səsvermə hüququ əldə edənə qədər siz idarəetmədə necə iştirak edə bilərsiniz?

f. Niyə idarəetmədə iştirak bu qədər vacibdir ki, o, insanın əsas hüquqlarından sayılır?

g. Sizin seçkilər oyununun gedişində bəzi uşaqlar səsvermədə iştirak etməsələr nə baş verər? İnsanlar idarəetmədə iştirak hüquqlarından istifadə etməsələr, nə baş verər?

h. İnsan hüquqlarından istifadə etmək nə üçün vacibdir?

Davamı üçün təkliflər

“Bizim qrupun konstitutsiyası” oyunu qrupların işi barədə demokratik debatlar keçirməyə və səsvermədə təcrübə toplamağa imkan verir.

Fəaliyyət üçün ideyalar

Qərarların demokratik qəbul edilməsini modelləşdirmək məqsədi ilə bütün imkanlardan istifadə edin: həm əhəmiyyətsiz (məs., hansı qəlyanaltını yemək, otaqda və ya həyətdə oynamaq və s.), həm də əhəmiyyətli məsələlərdə. Uşaqlar demokratik qaydaları təcrübədə daha yaxşı öyrənirlər. Uşaqlardan hər dəfə soruşmaq faydalı olar ki, onların hər birində öz fikirlərini söyləmək imkanı olub ya yox.

Aparıcılara məsləhətlər

- Bu mürəkkəb oyunu həyata keçirmək üçün ən sadə üsul uşaqların birgə plan əsasında “C” situasinyaı işləməsidir. Hamı situasiyanı başa düşəcək, eləcə də plan yaratmaqla kompromis qərarlar qəbul edəcəklər ki, bu da demokratik prosesin əsasını təşkil edir.

- Əgər siz bir neçə müxtəlif situasiyalardan istifadə etmək istəyirsinizsə, onda insan seçimi ilə bağlı bir situasiya (A və C situasiyaları) və strateji qərarlar qəbul etmək haqqında digər situasiyanı (D və E situasiyalarını) seçə bilərsiniz. Strateji qərarlar qəbul etməklə bağlı situasiyalar seçkilər oyununu daha da maraqlı edir, çünki burada namizədlər özlərini yox, seçicilərin nöqtəyi-nəzərlərini təqdim edirlər.

- Bu oyunda uşaqların bilmədikləri bəzi anlayışlar ola bilər (məsələn, namizədliyin irəli sürülməsi, namizədlər, kampaniya zamanı çıxışlar, debatlar, təkrar seçkilər, səs nisbətləri, seçki bülletenləri). Uşaqlar qruplarda işləyərkən növbə ilə onlara yaxınlaşın, əmin olun ki, onlara hər şey aydındır. Kiçik yaşlı uşaqlara proporsional bölgünü sadəcə “yarıdan çoxu” və ya “böyük əksəriyyəti” deməklə aydınlaşdırmaq olar.

- Təlimatda verilir ki, oyunda yalnız “D” situasinyaından istifadə etmək məsləhət görülür, amma siz istənilən situasiyaya rolları uyğunlaşdırma bilərsiniz.

- Sizin qrupun uşaqlarının qəbul etdiyi qərarlara əsasən digər situasiyalar hazırlayın.

- Böyük qruplar üçün: Debatda iştirak etmək üçün fərqli fikirləri olan nümayəndələr əlavə edin.

Adaptasiya

Kimin səs vermə imkanının olmasını müəyyən etmək üçün siz əlavə rollar hazırlayıb (məsələn, aşağıdakı siyahıdakılar kimi), iştirakçılar arasında bölüşdürə bilərsiniz. Oyunun əvvəlində bunları ucadan oxuyun və uşaqlardan xahiş edin ki, bu uşaqların səsvermə hüququ olub-olmadığını müzakirə etsinlər. Bu qərarın özü də səsvermə yolu ilə həll edilə bilər.

Əlavə rollar

1. Sizin 6 yaşınız var. Siz 1-ci sinifdə oxuyursunuz. Siz hələ oxumağı bacarmırsınız və qrupu yaxşı tanımırsınız. Sizin səsvermə hüququnuz ola bilərmi?

2. Sizin 13 yaşınız var, amma siz yaxşı oxumadığınıza görə 5-ci sinifdə oxuyursunuz. Sizin səsvermə hüququnuz ola bilərmi?

3. Siz bu rayona təzə k  m s n z v  heç kimi tanımırsınız. Sizin səsvermə hüququnuz ola bilərmi?

4. Siz çox yaramaz u aqşınız, siz köçdü kiçik yaşlı uşaqlara əmrlər verirsiniz, incidirsiniz v  dostlarınızı da məcbur edirsiniz ki, sizinlə birlikdə onları təhqir etsinlər. Bu halda siz səsvermə hüququna malik ola bilərsinizmi?

Paylama materialı: I m   l    n situaciya vərəqi

A situasiyası

Ümumdünya uşaq g n n  həsr olunmuş  h r tədbirində sizin m kt binizi təmsil etmək   n m kt biniz  d v tnam  göndərilmişdir. Kimi göndərməyi uşaqlar seçməlidir. Se ciler 500 nəfərdir. Siz n may nd ni demokratik yolla necə se rsiniz?

B situasiyası

Sizin idman klubuna prezident seçmək lazımdır. Klubun 60 üzvü vardır. Siz kluba prezidenti demokratik üsulla necə se rsiniz?

C situasiyası

Sizin məktəbin uşaqları rəsm müsabiqəsində I, II və III yerlərin qalibl rini müəyyən etməlidir. Müsabiqəyə 50 rəsm əsəri təqdim olunmuşdur. Məktəbdə 300 şagird oxuyur. Qalibl ri müəyyən etməyin demokratik imkanlarını təyin edin.

D situasiyası

Sizin m kt binizd  şagirdlər mobil telefonların məktəbə gətirilməsinə icazə verilməsi barədə mübahisə edirlər. Bəziləri bunun lehinə səs verirlər. Digərləri belə hesab edirlər ki, bu onları d rsd n yayındırır və bundan əlavə bu, telefonu olmayan uşaqlara münasibətdə düzgün deyildir, haqsızlıqdır.

Məktəb direktoru deyir ki, uşaqlara bu məsələdə müstəqil qərar qəbul etmək   n imkan yaratmaq lazımdır. Məktəbdə 350 şagird vardır. Siz bunu demokratikc sin  necə həll edə biləcəksiniz?

E situasiyası

Sizin qrupa 500 avro m bl gində hədiyyə verilmişdir. Qrupun rəhbəri deyir ki, qrup  z  bu pulu necə xərcləmək barədə qərar qəbul etməlidir. Uşaqların bəziləri yaxşı qonaqlıq keçirmək istəyirlər. Bəziləri g zintiyy  getmək istəyirlər. Digərləri yeni oyunlar v  bədii mallar əldə etmək istəyirlər. Biri bu pulları dar g n  saxlamaq istəyir. O biri sintezator almaq istəyir. Sizin qrupda 30 uşaq var. Siz bu pulları x rcl m yin demokratik yollarını necə görürsünüz?

Nəyi nəzərə almaq lazımdır?

- Nə haqda səs verməyi necə müəyyən edəcəksiniz? Siz namizədlər (nominasiya) verəcəksinizmi? Əgər verəcəksinizsə, niyə?
- Neçə namizədiniz olacaq? Say məhdud olmalıdır?
- Kimə və ya nəyə səs verdiklərini insanlar necə biləcəklər? Namizədlərdən seçkiqabağı nitq söyləməyi və ya debat keçirməyi xahiş edəcəksinizmi?
- İnsanlar necə səs verəcəklər? Səsvermə gizli olacaq?
- Kimin qalib gəldiyini siz necə təyin edəcəksiniz?
- İki namizəd arasında cüzi səs fərqi olarsa, nə edəcəksiniz? Təkrar səsvermə olacaqmı? Namizəd müəyyən səs çoxluğu (məsələn 50%-dən çox) yığmalıdır?

E situasiyasında seçkilər oyununun rolları

- Siz seçkilərə cavabdeh şəxssiniz. Siz debatlar təşkil edirsiniz, qalib gəlmək üçün nə etmək lazım olduğunu başa salırsınız, səslərin hesablanmasında kömək edirsiniz.
- Siz səsvermədə rəsmi şəxssiniz. Siz seçki bülletenlərini hazırlayırsınız, səsverməni təşkil edirsiniz, nəticələri hesablayırsınız, nəticələri elan edirsiniz. Əgər təkrar səsvermənin keçirilməsi lazım olarsa, yenə də seçki bülletenlərini hazırlayırsınız, səsverməni təşkil edirsiniz.
- Siz bir nöqtəyi-nəzərin nümayəndəsiniz. Siz hesab edirsiniz ki, pulları qonaqlığa sərf etməlisiniz. Bir neçə səbəb göstərin.
- Siz bir nöqtəyi-nəzərin nümayəndəsiniz. Siz hesab edirsiniz ki, pulları yeni oyun və təhcizata sərf etməlisiniz. Bir neçə səbəb göstərin.
- Siz bir nöqtəyi-nəzərin nümayəndəsiniz. Siz hesab edirsiniz ki, pulları bütün uşaqların iştirak edəcəyi gözəl gəzintiye sərf etməlisiniz. Bir neçə səbəb göstərin.